

3. Кримінальний кодекс України: Затв. Законом Української РСР від 28 грудня 1960 р. // Кодекси України. – Кн. 3. – К.: Юрінком Інтер, 1998 – С. 4–147.
4. Пасека О. Ф. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб: окремі проблемні питання / О. Ф. Пасека // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. – 2014. – Вип. 4. – С. 253–263
5. Пироженко О. С. Покарання, що обмежують майнові права засуджених за кримінальним правом України: монографія / О. Пироженко. – Харків: НікаНова, 2012. – 294 с.
6. Попрас В. О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України: монографія / В. О. Попрас. – Х.: Право, 2009. – 224 с.
7. Смирнов А. А. Штраф у кримінальному праві України / А. А. Смирнов // Право і безпека. – 2005. – № 4. – С. 168–172.
8. Шур К. В. Призначення штрафу, як додаткового виду покарання / К. В. Шур // Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 13 листопада 2015 р.). – м. Одеса: ОДУВС, 2015.
9. Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру: поняття, зміст і сутність / А. М. Яценко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 775–783.

УДК 343.222

ТАРАН Маргарита

ЩОДО СУТТЄВОЇ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

В кримінальному законі, в силу відсутності схильності його положень до норм-дефініцій, використовується значна кількість категорій, зміст яких залишається не до кінця визначеним навіть за умови значної уваги з боку кримінально-правової доктрини. Однією з таких категорій, яка має наскрізне значення для всіх інституцій кримінального права, є кримінальна відповідальність [4, с. 33].

Чинний Кримінальний кодекс України 2001 року (КК України), не надає поняття кримінальної відповідальності, натомість у статтях та назвах статей Загальної частини КК України воно вживається досить таки часто. Подібна ситуація спостерігалась і в Кримінальному кодексі України 1960 року.

Таке положення обумовлено відсутністю єдиної позиції щодо даної проблеми у науці кримінального права. Через те, що в значній кількості наукових праць, досліджується феноменологія кримінальної відповідальності, вона сьогодні займає особливе місце в системі заходів кримінально-правового впливу. З одного боку, кримінальна відповідальність несе в собі негативну (осудливу) оцінку скоєного правопорушення та особи, яка його вчинила, а з іншого – реалізується завдяки державному примусу та передбачає застосування до винної особи заходів кримінально-правового впливу, так чи інакше пов'язаних з обмеженням її прав і свобод. До того ж, кримінальна відповідальність виступає реакцією на

вчинення з боку особи правопорушення, що характеризується найвищим ступенем суспільної небезпечності та має низку ознак, властивих лише закону про кримінальну відповідальність [3, с. 134].

Але, все ж таки, підвищений інтерес до кримінальної відповідальності сприяв швидше не її вирішенню, а ще більше заплутав. Однозначним залишається те, що кримінальна відповідальність є різновидом юридичної та соціальної відповідальності і реалізується не лише в формі покарання. В іншому – погляди науковців суттєво розбігаються.

Потрібно акцентувати, що навколо розуміння кримінальної відповідальності серед правників точаться бурні дискусії. Так, одні вчені вважають, що кримінальна відповідальність має наскрізний характер, «пронизує» майже всі інститути як Загальної, так і Особливої частин Кримінального кодексу України або тісно пов'язана з ними, тому є універсальною категорією кримінального права. Інші доводять, що фундаментальний зміст кримінальної відповідальності полягає в тому, що «вона є особистою, уособленою, належною лише певній особі, кримінальна відповідальність – це не державний примус, не санкція правової норми».

Тому, перш ніж перейти до викладу власного розуміння поняття кримінальної відповідальності, доцільним буде провести огляд основних концепцій з визначеної проблеми, які викладені в юридичній літературі. Багаторазово робились спроби класифікувати концепції кримінальної відповідальності, однак і в цьому випадку відсутня єдність поглядів. Залежно від ступеня деталізації науковцями виділяється три, іншими чотири, п'ять і навіть шість основних теорій кримінальної відповідальності. Понадусім, в працях деяких вчених проглядається намагання сумістити елементи кількох з них. Ми, в свою чергу, пропонуємо виділити п'ять концепцій в яких викладається сучасне розуміння кримінальної відповідальності.

В опублікованій, згодом, після прийняття КК України 2001 року, юридичній літературі українськими вченими кримінальна відповідальність тлумачиться також по різному. Зокрема П. С. Матишевський, підтримуючи концепцію *«кримінальна відповідальність – обов'язок»*, визначає її поняття як законно обґрунтований обов'язок особи, як правовий обов'язок особи, яка вчинила злочин, зазнати заходів державного впливу (підкоритися) та бути покараною [6, с. 86].

Професор Ю. В. Баулін віддає перевагу концепції *«кримінальна відповідальність – перетерпіння особою заходів примусу»*, узгоджуючи її з позицією Конституційного Суду України. Поняття кримінальної відповідальності він трактує як вимушене зазнавання особою, яка вчинила злочин, державного осуду, а також передбачених КК України обмежень особистого, майнового або іншого характеру, що визначаються обвинувальним вироком суду і покладаються на винного спеціальними органами

держави та як обмеження прав і свобод особи, винної у вчиненні злочину, яке передбачене КК України і застосовується судом, а також спеціальними органами держави, уповноваженими на виконання обвинувального вироку суду [2, с. 42].

В свою чергу Л.В. Баргій-Шахматов схиляється до позиції поєднання елементів концепцій *«кримінальна відповідальність – правовідносини»* та *«кримінальна відповідальність – обов'язок»* стверджуючи, що кримінальна відповідальність являє собою правовідносини, суть яких полягає у взаємних правах та обов'язках сторін і передусім, заснованому на законі обов'язку особи, яка вчинила злочин, відповідати перед державою за свої діяння у встановленому нормами кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого права порядку [1, с. 55–56].

Професор М.І. Хавронюк прибічник концепції *«кримінальна відповідальність – осуд»*, він визначає поняття кримінальної відповідальності як особливого правового інституту, в межах якого здійснюється офіційна оцінка поведінки особи як злочинної [7, с. 17]. При такому підході кримінальна відповідальність є результатом осуду, але сам осуд не розглядається як самостійна форма існування кримінальної відповідальності.

І нарешті, Н. В. Чернишова дотримується концепції *«кримінальна відповідальність – покарання»* і тлумачить кримінальну відповідальність, як відповідальність за суспільно-небезпечне, винне, передбачене КК України діяння, вчинене суб'єктом злочину, до якого за це застосовується покарання, що визначається судом в обвинувальному вироку і, відбуваючи це покарання, винний зазнає відповідних обмежень [8, с. 33].

Звісно, всі викладені твердження містять низку договірних, належним чином обґрунтованих положень. Однак при визначенні кримінальної відповідальності їх автори виходять дещо з різних методологічних позицій, розглядають одне і теж явище під різним кутом зору. У визначеннях одних з вчених (П. С. Матишевський, М. І. Хавронюк) викладено загальні риси кримінальної відповідальності, інші автори його більш деталізують. Зрозуміло, що такий стан речей не сприяє адекватному розумінню сутності кримінальної відповідальності як одного з центральних інститутів кримінального права, а відповідно не сприяє ефективності застосування кримінального закону. Тим не менше, в окремих випадках діаметрально протилежні погляди відомих вчених ускладнюють усвідомлення сутності даного інституту студентами в процесі вивчення кримінального права.

Виходячи з викладеного, завданням нашого дослідження не є представлення якої-небудь нової концепції кримінальної відповідальності, а виявлення на основі аналізу існуючих теорій та вивчення законодавчих конструкцій за даним терміном, певних загальних рис, раціональних зерен і визначення сучасного розуміння кримінальної відповідальності.

Проаналізувавши різні підходи до розуміння кримінальної відповідальності, можна зробити висновок, що більшість із зазначених концепцій мають право на існування з тих позицій, що кожна з них описує одну з ознак кримінальної відповідальності, виділяючи її як суттєву властивість такої відповідальності [5, с. 17].

Так, враховуючи думки різних науковців, ми можемо визначити поняття кримінальної відповідальності, як осуд державою особи, яка вчинила злочин, та обмеження її прав особистого, майнового та іншого характеру, що визначені вироком суду і покладені на неї спеціально уповноваженими органами держави.

Таким чином, суттєвою ознакою кримінальної відповідальності ми вважаємо осуд.

Література:

1. Багрій-Шахматов Л. В. Соціально-правові проблеми кримінальної відповідальності та форми її реалізації. Курс лекцій / Л. В. Багрій-Шахматов. – Одеса, 2001. – 192 с.
2. Баулін Ю.В. Поняття кримінальної відповідальності та його значення для практики застосування нового Кримінального кодексу України / Ю. В. Баулін // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Х.: Юніком Інтер, 2002. – С. 39–42.
3. Богатирьов І., Савченко А. Кримінальна відповідальність як сучасна проблема кримінального права України / І. Богатирьов, А. Савченко // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 2. – С. 133–137.
4. Козаченко О.В. Дефініція кримінальної відповідальності / О.В. Козаченко // Новітні кримінально-правові дослідження. Миколаїв: Ліон, 2016. – 420 с.
5. Кримінальна відповідальність та форми її реалізації: підручник / О. В. Козаченко, О. М. Мусиченко, О. М. Сидоренко та ін.; за ред. професора О. В. Козаченка. – Миколаїв: Ліон, 2015. – 142 с.
6. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина / П. С. Матишевський. – К.: А.С.К., 2001. – 347 с.
7. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К.: Канон, А.С.К., 2001. – 1102 с.
8. Чернишова Н. В. Кримінальне право України: Загальна частина / Н. В. Чернишова. – К.: Атіка, 2003. – 287 с.

УДК 343.27

ЧЕРНЯК Наталя

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Спеціальна конфіскація як інший кримінально-правовий захід отримала своє закріплення у Кримінальному кодексі України після прийняття Верховною Радою України 18 квітня 2013 р. Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодек-